

W trosce o rozwój religijności młodzieży gimnazjalnej

Religijność jako rzeczywistość złożona jest przedmiotem zainteresowania zarówno filozofii, jak i wielu nauk szczegółowych, między innymi biologii, historii, antropologii i psychologii. Pojęcie religijności odnieść możemy zarówno do wszelkiego rodzaju działalności człowieka, jak również do przyjmowanych przez niego postaw. Wieloznaczne rozumienie tego pojęcia powoduje, że napotykamy na trudności przy jego zdefiniowaniu. W miarę dokładnie skonstruowana definicja pozwala określić religijność jednostki bądź grupy społecznej¹.

Każdy okres w życiu człowieka posiada swoją specyficzną religijność, która podlega ciągłemu doskonaleniu. Obecny świat jest pełen gwałtownych przemian, napięć politycznych, społecznych oraz ekonomicznych. Również społeczeństwo polskie dotknęły liczne zmiany, powodujące negatywne zjawiska społeczne (bezrobocie, alkohol, narkotyki oraz kryzys wartości). Dorośli zbudowali świat pełen wątpliwości, niepokoju, czego konsekwencją jest często brak wiary młodych ludzi we własne możliwości oraz brak poczucia sensu życia. Dorastająca młodzież przechodzi przez szereg wątpliwości związanych z wiarą. To czas poszukiwania dobra idealnego, kształtowania się własnego stosunku do Boga i religii. Pojawia się bardziej krytyczne

spojrzenie na formy kultu religijnego, zaś relacja między Bogiem a człowiekiem odbierana jest w sposób bardziej symboliczny.

1. Próba zdefiniowania pojęcia religijności

Termin „religijność” pochodzi od wprowadzonego przez Cyncerona rzeczownika „religia” wywodzącego się od łacińskiego terminu *relegere*, który oznacza tyle, co „pilne przestrzeganie tego, co ma związek z czcią Bożą”. Laktańcjusz natomiast wywodzi go od terminu *religare*, rozumując religię jako „połączenie i związanie z Bogiem”².

Przez religijność rozumie się indywidualne ustosunkowanie się człowieka wobec Sacrum. Wyraża się ona w sferze pojęć i przekonań, uczuć oraz zachowań. Sprowadza się do subiektywnego odniesienia człowieka do rzeczywistości (transcendentnej) opisywanej i wyjaśnianej w religii. Jest strukturą złożoną z wielu elementów, takich jak: sądy, przekonania, stany emocjonalne, zachowania³. Ujęcie religijności w ten sposób pozwala na traktowanie jej jako postawy wobec wyznawanej religii.

Źródłem religii i religijności w Biblii jest Objawienie historyczne odróżniające judaizm i chrześcijaństwo od pozostałych religii świata⁴.

¹ Por. S. Kuczkowski, *Religia i człowiek*, w: *Psychologia religii*, Wydawnictwo WAM, Kraków 1993, s. 23.

² Por. Z. Zdybicka, *Człowiek i religia*, w: M.A. Krapiec (red.), *Ja – człowiek*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005, s. 365.

³ Por. W. Łydka, *Religia*, w: A. Zuberbier (red.), *Słownik teologiczny*, Wydawnictwo KŚJ, Katowice 1989, s. 198; http://www.zgapa.pl/zgapedia/Psychologia_religii.html [dostęp 21.08.2010]; Cz. Waleśa, *Psychologiczna analiza rozwoju religijności człowieka ze szczególnym uwzględnieniem pierwszych okresów jego ontogenezy*, w: Z. Chlewiński, *Psychologia religii*, Wyd. KUL, Lublin 1982, s. 144; Z. Chlewiński, *Dojrzałość: osobowość, sumienie, religijność*, Wyd. „W drodze”, Poznań 1991, s. 86.

⁴ Por. W. Łydka, dz. cyt., s. 204.

Objawiający się Bóg jest Bogiem żywym. Jest On wprawdzie niewidzialny, co wcale nie oznacza, że nie troszczy się o świat i ludzi⁵.

W Starym Testamencie Bóg ukazany jest jako istota godna najwyższej czci i uwielbienia. Jest On żywą Osobą, z którą człowiek nawiązuje mniej lub bardziej bezpośredni kontakt. Ta zażyłość z Bogiem, jak również odniesienie do drugiego człowieka stanowią podstawę religijności starotestamentalnej⁶. W Starym Testamencie najważniejszym przejawem religijności Izraelity było oddawanie czci Bogu⁷. W Nowym Testamencie pojęcie kultu i pobożności uległo zasadniczej zmianie. Przykładem i wzorem religijności jest tu Jezus Chrystus⁸.

Teologia moralna rozważa religijność w kontekście odpowiedzi człowieka na Bożą obecność i udzielanie się mu w Jezusie Chrystusie. Jest to postawa głębokiej, należytej Bogu czci, przejawiająca się w różnych aktach kultu, które są podstawowymi symptomami religijności⁹. Z punktu widzenia teologicznego religijność utożsamiana jest z pobożnością, z różnymi formami kultu¹⁰. Jest ona jednym z darów Ducha Świętego – obok mądrości, rozumu, męstwa, umiejętności i bojaźni Bożej¹¹. Religijność jest także cnotą, która najbardziej zbliża człowieka do Boga¹².

W ujęciu filozoficznym nie wyrażono w sposób jednoznaczny pojęcia „religijność”. Najczęściej rozpatruje się je

w kontekście rozważania terminu „religia”. Niekiedy o religijności mówi się jako o „fakcie religijnym”, rozumianym jako „jakikolwiek akt, stan czy objaw tego stanu, w którym wyraża się i konstytuuje osobowy stosunek człowieka do rzeczywistości transcendentnej, a zwłaszcza do osobowo rozumianego Boga”¹³.

Religijność w ujęciu socjologicznym definiowana jest jako „podzielany i spełniany przez grupę ludzi zbiór instytucjonalnych wierzeń, wartości i symboli oraz związanych z nimi zachowań, które wynikają z rozróżnienia rzeczywistości empirycznej i pozaempirycznej oraz przyporządkowania, co do znaczenia spraw rzeczywistości empirycznej i rzeczywistości pozaempirycznej”¹⁴. J. Mariański definiuje religijność jako: „zinstytucjonalizowany system wierzeń, wartości i symboli oraz związanych z nimi czynności, podzielanych i spełnianych przez grupę ludzi, które wynikają z rozróżniania rzeczywistości empirycznej i pozaempirycznej”¹⁵.

W socjologii religijność ukazana jest jako zjawisko o wymiarach ludzkich, przejawiające się w doświadczeniu codziennym. W jego ramach zawiera się przede wszystkim to, co na zewnątrz przeżywają członkowie religijny oraz grupy społeczne o charakterze religijnym. Religijność to ludzkie podziękowanie za wiarę, nadzieję i miłość bądź konsekwencja praktykowania wiary, nadziei

⁵ Por. S. Olejnik, *Teologia moralna*, t. 5, Wydawnictwo ATK, Warszawa 1991, s. 7.

⁶ Tamże, s. 7-8.

⁷ Tamże, s. 17-18.

⁸ Tamże.

⁹ Por. K. Czulak, *Wiara a religijność*, w: tegoż, *W kierunku religijności*, Wydawnictwo ATK, Warszawa 1983, s. 145-156.

¹⁰ Por. KKK 1178.

¹¹ Por. KKK 1831.

¹² S. Huet, *Cnota religijności*, Wydawnictwo PAX, Warszawa 1954, s. 15.

¹³ Z. Zdybicka, *Religia*, w: Z. Pawlak (red.), *Katolicyzm A-Z*, Wydawnictwo Św. Wojciech, Poznań 1994, s. 336.

¹⁴ W. Piwowarski, *Socjologia religii*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2000, s. 49.

¹⁵ J. Mariański, *Religijność w procesie przemian*, Wydawnictwo Pax, Warszawa 1991, s. 7.

i miłości. Z religijnością wiązało się zawsze oddawanie czci Bogu, składanie ofiar oraz przyjęcie właściwej postawy wobec transcendencji, która jest największą cnotą ogarniającą człowieka¹⁶.

Ujęcie psychologiczne przedstawione zostało między innymi przez G.W. Allporta, który zwraca uwagę na religijność wewnętrzną i zewnętrzną¹⁷. W. Chaim dokonał podziału religijności na spójną i niespójną, A.H. Maslow wyróżnia religijność proroków i religijność instytucjonalną, J. Jaworski podaje religijność personalną i apersonalną, Z. Uchnast wymienia religijność niedojrzałą i dojrzałą.

U osób o religijności wewnętrznej religia jest celem sama w sobie, staje się przewodnim motywem postępowania. Stanowi wówczas wartość najwyższą. Uznaje się ją za wartość wewnętrzną i ostateczne dobro. Takie osoby w sposób autentyczny żyją swoją religią, ich praktyki religijne są stałe, występuje u nich poczucie obowiązku regularnego uczęszczania do kościoła. Religia wywiera wpływ na całe życie człowieka, motywuje i nadaje znaczenie jego życiu. Osoba taka jest silnie związana z Kościołem i jego funkcją religijną¹⁸.

Osoba o religijności zewnętrznej traktuje religię jako rodzaj osobistego interesu. Wiara w stosunku do jednostki stanowi wartość zewnętrzną: jest dobrem, którym posługuje się w innych celach. W takiej sytuacji zadaniem religii jest dać poczucie bezpieczeństwa, towarzystwa, apro-

baty, poparcia dla wybranego przez siebie stylu życia, rozrywki. Osoby o religijności zewnętrznej nie odczuwają potrzeby praktyk religijnych, uczęszczania do kościoła, nie występuje u nich poczucie obowiązku zintegrowania życia z wyznawaną religią. Są skoncentrowane wyłącznie na sobie i własnych sprawach. W związku z tym rola Kościoła dostrzegana jest wyłącznie w aspekcie socjokulturowym i brakuje powiązania z jego funkcją religijną¹⁹.

W przypadku religijności spójnej mamy do czynienia z podobnym stosunkiem do przedmiotu religijnego lub jego poszczególnych elementów. Ta spójność może dotyczyć dowolnego stopnia intensywności pozytywnego lub negatywnego ustosunkowania. Spójność jest miarą, w jakiej człowiek w różnych momentach i sytuacjach życiowych przejawia postawę identyczną lub tej samej wartości²⁰.

Z kolei religijność niespójna to postawa, w której osoba stosuje zróżnicowaną asercję wobec poszczególnych elementów systemu przekonań religijnych. Wyraża się to w przypisywaniu przez nią dodatniej lub ujemnej wartości różnym elementom przedmiotu, a także poprzez akceptację lub odrzucenie poszczególnych elementów doktryny. Niespójność własnych przekonań nie jest postrzegana przez daną osobę, gdyż poszczególne elementy systemu religijnego traktuje w sposób wyizolowany, nie zaś jako integralne elementy większej całości²¹.

¹⁶ J. Mariański, *Charakterystyka religijno-moralna współczesnej młodzieży*, w: S. Kulpaczyński (red.), *Katecheza młodzieży*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2003, s. 7; <http://www.katechetyka.diecezja.opole.pl/lex/socjol.htm>.

¹⁷ Por. S. Kuczkowski, *Psychologia religii*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1989, s. 191-194.

¹⁸ Por. tamże, s. 24-26; M. Kasik, *Religijność a osobowość. Typy postaw religijnych a obraz siebie*, „Studia Włocławskie” 1 (1998), s. 172.

¹⁹ Por. S. Kuczkowski, dz. cyt., s. 95-97; B. Grom, *Religijność wewnętrzna czy zewnętrzna?*, w: tegoż, *Psychologia religii*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009, s. 37.

²⁰ Por. W. Chaim, *Psychologiczna analiza religijności niespójnej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1991, s. 40.

²¹ Por. tamże.

Religijność instytucjonalna powstaje w oparciu o doświadczenia proroka i jest formą udostępniania jego treści ludzkości²².

Religijność personalna jest pełna aktywności i zaangażowania, które są owocem wewnętrznej relacji do Boga; spontaniczna i twórcza, dzięki czemu pozwala jednostce na łatwe przyswajanie pozytywnych wartości; gotowa na kontakt z innymi prądami myślowymi i postawami, a więc otwarta. Cechuje ją autonomiczność zachowania religijnego, co oznacza, że przekonania religijne są rezultatem wewnętrznego wolnego wyboru. Charakteryzuje się poczuciem wolności i odpowiedzialności, świadomie wytycza cel własnej egzystencji. Życie łączy z religią, w centrum stawia Boga i określone wskazania dotyczące życia człowieka. Cechuje ją stabilność, co wiąże się z trwałymi postawami, przekonaniami, uczuciami i zachowaniami religijnymi. Apersonalną religijność charakteryzują cechy przeciwne do religijności personalnej²³. Religijność apersonalna to forma przeżywania kontaktu człowieka z Bogiem, traktowanym jako „rzecz”²⁴.

Psychoanalityczna definicja religijności odnosi się do systemu potrzeb, będącego impulsem przeżyć i zachowań religijnych, pośród których wymieniana jest potrzeba bezpieczeństwa, afiliacji, oparcia. Religijność motywowana normami narzuconymi przez środowisko jest religijnością prawną, jurydyczną²⁵.

W. Furst i A. Wittrahm w oparciu o własne badania sondażowe dotyczące doświadczeń respondentów w zakresie pięciu wymiarów religijności: obrazu Boga, subiektywnego rozumienia religijności, praktyk religijnych, więzi religijno-wspólnotowej, wiedzy religijnej wyodrębnili następujące rodzaje religijności: „kościelno-religijną” – w której koncepcja Boga różni się od koncepcji religii, „tradycyjnie kościelną” – w której dominuje obraz Boga, zaś religia traktowana jest jako czynnik porządkujący, „wspólnotowo-kościelną” – w której istnieje partnerski obraz Boga i rozumienie religii jako obszaru odpoczynku bądź jako rzeczywistości podtrzymującej egzystencję „kulturowo-religijną”, charakteryzującą się rozproszeniem między wiedzą teologiczną a praktyką religijną, „kulturowo-chrześcijańską” – w sposób jednoznaczny pojmującą Boga i religię „postmodernistyczno-religijną” – powstającą na bazie rozproszonego obrazu Boga oraz „areligijną” – charakteryzującą się świadomym odrzuceniem Boga, krytyką religii oraz brakiem praktyk religijnych²⁶.

Religijność dotyczy całej sfery postaw i działalności człowieka²⁷. Z. Chlewiński traktuje religijność jako aspekt osobowości. Należy ona zdaniem autora do właściwości konstytuujących osobę ludzką. Wobec powyższego odgrywa zasadniczą rolę w strukturze ludzkiego „ja”²⁸. Religijność może przyjmować formy mniej lub bardziej dojrzałe. Na jej kształtowanie mają

²² Por. M. Stępluk, *Typologie religijności*, w: M. Libiszowska-Żółtkowska, J. Mariański, *Leksykon socjologii religii*, Wydawnictwo Verbinum, Warszawa 2004, s. 435; R. Jaworski, *Psychologiczne korelaty religijności personalnej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1989, s. 84- 86; K. Franczak, T. Doktor, *Niektóre korelaty religijności personalnej*, w: T. Doktor, K. Franczak (red.), *Postawy wobec religii. Psychologiczne uwarunkowania i konsekwencje*, Wydawnictwo Pax, Warszawa 2000, s. 82.

²³ Por. M. Stępluk, dz. cyt., s. 435.

²⁴ S. Głaz, jw., s. 283-284.

²⁵ R. Jaworski, *Typologie religijności*, w: S. Głaz (red.) *Podstawowe zagadnienia psychologii religii*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2006, s. 281-282.

²⁶ W. Furst, A. Wittrahm, *Gestalten erwachsener Religiosität*, w: G. Bitter, *Handbuch religionspädagogischer Grundbegriffe*, München, w: S. Głaz (red.), *Podstawowe zagadnienia z psychologii religii*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2006, s. 280.

²⁷ Por. D. Ziółkowski, *Z zagadnień dojrzałości religijnej*, „Znak” 12 (1979), s. 1587-1595.

²⁸ Por. Z. Chlewiński, *Dojrzałość, osobowość, sumienie, religijność*, Wydawnictwo „W drodze”, Poznań 1991, s. 86-87.

wpływ instytucje religijne, doświadczenia indywidualne oraz normy obowiązujące w danym środowisku.

Podsumowując, należy ująć religijność jako strukturę składającą się z przeżyć i postaw osobistych, wartości i symboli, przekonań i doświadczeń oraz związanych z nimi zachowań. Religijność nadaje sens życiu, pozwala zintegrować osobowość, a także sprawia poczucie bezpieczeństwa.

2. Etapy rozwoju religijności

Termin „rozwój” w filozofii oznacza długotrwały proces ukierunkowanych zmian, w których można wyróżnić następujące po sobie etapy przemian danego obiektu, wykazujące różnicowanie się tego obiektu pod określonym względem²⁹. Pojęcie rozwoju religijnego, według J. Króla, odnosi się do zmian, jakie zachodzą w układzie: religijność-zachowanie człowieka. Człowiek w tym przypadku jest zmienną wciąż się rozwijającą³⁰.

R. Goldman w oparciu o przeprowadzone badania wśród dzieci w wieku 6-15 lat wyróżnił trzy etapy rozwoju religijności: (1) okres intuicyjnego myślenia religijnego, w którym dziecko identyfikuje pojęcie ojca z Bogiem; (2) okres konkretnego myślenia religijnego (6-11lat) – na tym etapie rozwojowym pojęcie Boga jest antropomorficzne, silna identyfikacja ojca z Bogiem ulega znacznemu rozluźnieniu; (3) okres abstrakcyjnego myślenia

religijnego trwający od 11. roku życia do dorosłości, gdzie dziecko kształtuje abstrakcyjne pojęcie Boga³¹.

J.P. Deconchy zaś wyróżnił następujące stadia rozwoju pojęcia Boga u dzieci: stadium atrybucji (9-10 lat), w którym dziecko myśli o Bogu w kategoriach siły i dobroci; stadium personalizacji (12-13 lat) – dziecko widzi w Bogu takie cechy, jak to że jest On najwyższą władzą oraz Ojcem i Zbawcą; stadium interioryzacji (15-16 lat) – w rozmowach na temat Boga dziecko zwraca uwagę na dialog między sobą a Bogiem, miłość, zaufanie i posłuszeństwo³².

Cz. Walesa wyróżnił dziewięć okresów w rozwoju religijności: okres areligijny pojawia się w pierwszym roku życia; okres pierwszych przejawów religijności dziecka obejmuje 2 i 3 rok życia; religijność magiczna występuje od 4 do 7 lat; religijność autorytarno-moralna trwająca od 7 do 12 lat; religijność autonomiczna od około 12 do 17 lat; okres kształtowania religijności autentycznej trwający od około 18 do 25 lat; okres stabilności religijnej od 25 do 40 lat; okres dojrzałości religijnej od 40 do 60 lat; okres religijności eschatologicznej trwający od około 60 lat³³.

Kształtowanie się religijności autonomicznej następuje w wieku 12-16 lat i jest związane z dokonującymi się przemianami zarówno w sferze fizycznej, jak i psychicznej. Zmianom ulega myślenie, światopogląd, emocje i moralność. W tym okresie często dokonuje się

²⁹ *Mała encyklopedia powszechna*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1969, s. 929.

³⁰ Por. J. Król, *Psychologiczne aspekty rozwoju fenomenu religii*, Wydawnictwo UO, Opole 2002, s. 116.

³¹ R. Goldman, *Readiness for Religion*, London: Routledge, Kegan Paul 1968, cyt. za: J. Król, *Psychologiczne aspekty badania fenomenu religii*, Wydawnictwo UO, Opole 2002, s. 127.

³² J.P. Deconchy, *Structure genetique de l'idee de Dieu chez des catholiques Francis*, Bruxelles: Lumen Vitae, cyt. za: J. Król, dz. cyt., s. 129.

³³ Por. Cz. Walesa, *Psychologiczna analiza rozwoju religijności człowieka ze szczególnym uwzględnieniem pierwszych okresów jego ontogenezy*, w: Z. Chlewiński *Psychologia religii*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1982, s. 150.

pozytywna przemiana postawy religijnej, między innymi dostrzeganie Boga poprzez doświadczenie sensu życia, analizę własnego sumienia, jak również włączanie się w grupy religijne³⁴. Jednostka staje się odpowiedzialna za własne zachowania i poglądy religijne, praktyki stają się świadome i dobrowolne, a normy moralne, doświadczenia i modlitwy autentyczne³⁵. Religijność w tym okresie opiera się przede wszystkim na zgodności z własnym sumieniem.

Każdy okres w życiu człowieka wierzącego posiada swoją specyficzną religijność. Nie jest ona stała, lecz podlega ciągłemu rozwojowi. Religijność człowieka jest rzeczywistością złożoną, z tej racji wiele nauk próbuje ją określić ze swojego punktu widzenia. Okres adolescencji to czas buntu i przekory, a przede wszystkim czas poszukiwania dobra idealnego. Jest to również moment, w którym powstają fundamenty nowej religijności, kształtuje się światopogląd jako podstawa indywidualnego spojrzenia na świat³⁶.

3. Dojrzałość religijna

Starając się sprecyzować, czym jest dojrzała religijność, należy czerpać wiedzę nauk, zajmujących się bezpośrednio religijnością, czyli filozofii religii,

teologii, socjologii religii oraz psychologii religii. Psychologia zwraca szczególną uwagę na przemiany religijności, które są ściśle powiązane z procesami poznawczo-emocjonalnymi³⁷.

Sytuacją sprzyjającą rozwojowi religijności jednostki bądź grupy w kierunku religijności dojrzałej jest poczucie wspólnoty z innymi osobami zaangażowanymi religijnie. Polega ono na spełnianiu celów religijnych indywidualnych i zbiorowych. Jest to możliwe wówczas, gdy człowiek może decydować o sobie³⁸.

Dojrzałą religijność cechują: autonomia motywacji religijnej, nieantropomorficzna koncepcja Boga, umiejętność różnicowania elementów istotnych w religii, zdolność rozwiązywania kryzysów religijnych oraz autentyczność przekonań religijnych³⁹. Z. Chlewiński kryteria dojrzałej religijności sprowadza do: (1) autonomii motywacji religijnej, (2) umiejętności różnicowania elementów istotnych i mniej istotnych w religii, (3) umiejętności rozwiązywania kryzysów religijnych, (4) przekonań religijnych, które dotyczą transcendentnej, pozaempirycznej rzeczywistości.

Kryterium autonomii motywacji religijnej oznacza, iż motywy (także religijne) nie mają związku funkcjonalnego z wcześniejszymi doświadczeniami,

34 Por. J. Krasieński, *Homo religiosus. Podmiotowo-personalistyczne ujęcie fenomenu religijnego*, Wydawnictwo Diecezjalne, Sandomierz 2002, s. 144.

35 Cz. Walesa, *Religijność dzieci szkolnych*, „Życie i Myśl” 10 (1980), s. 66-78; tenże *Psychologiczna analiza rozwoju religijności człowieka ze szczególnym uwzględnieniem pierwszych okresów jego ontogenezy*, w: Z. Chlewiński, *Psychologia religii*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1982, s. 137-138.

36 Por. J. Wilk, *Rodzina jako podstawowe środowisko wychowawcze w świetle doktryny Kościoła katolickiego*, w: A. Rynio (red.), *Pedagogika katolicka. Zagadnienia wybrane*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1998, s. 289-290.

37 Por. J. Krasieński, *Homo Religiosus. Podmiotowo-personalistyczne ujęcie fenomenu religijnego*, Wydawnictwo Diecezjalne, Sandomierz 2002, s. 112; J. Zamorski, *Religijny aspekt wychowania*, „Studia Diecezji Radomskiej” 2 (1999), s. 283-298.

38 Por. Z.J. Zdybicka, *Człowiek i religia*, w: M. A. Krapiec, *Ja-Człowiek*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005, s. 383; S. Mika, *Psychologia społeczna*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1981, s. 515-524.

39 Z. Chlewiński, *Dojrzałość: osobowość, sumienie, religijność*, Wydawnictwo „W drodze” Poznań 1991, s. 39; S. Głaz, *Niektóre czynniki warunkujące przeżycia religijne młodzieży studiującej*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009, s. 31; D. Ziółkowski, *Z zagadnień dojrzałości religijnej*, Wydawnictwo „Znak” 12 (1979), s. 1593.

w których powstały. Religia jako wartość sama w sobie jest zdolna pobudzić osobę do działania, ma znaczący wpływ na całość jej zachowań. W przypadku religijności dojrzałej motywacja religijna jest autonomiczna. Według drugiego kryterium człowiek religijnie dojrzały potrafi wyselekcjonować poszczególne aspekty swojego wyznania i odróżnić, co jest ważne, a co jest mniej ważne, co ma jedynie historycznie uwarunkowany charakter. Trzecie zaś kryterium odwołuje się do faktu, że człowiek o dojrzałej religijności kryzysy religijne traktuje jako twórczy impuls prowadzący do ukształtowania się bardziej dojrzałej myśli religijnej. Czwarte kryterium – autentyczności przekonań – przyjmowane jest jako świadome uznawanie pewnych przekonań z uwagi na siłę ich argumentów⁴⁰.

Dokonując oceny dojrzałości religijnej, R. Jaworski wymienia takie czynniki, jak: motywacja religijna, różny poziom udziału świadomości w przeżyciach i działaniach religijnych, osobowa relacja między człowiekiem i Bogiem lub jej brak⁴¹.

Osobowa relacja między człowiekiem i Bogiem charakteryzuje się różnymi cechami w zależności od typu relacji w religijności personalnej i apersonalnej. Należy dążyć do osobistego przeżywania kontaktu z Bogiem. Troska o dojrzałość religijną młodzieży przejawia się: w pogłębianiu wiary (przekonań religijnych), w patrzeniu

na wartości religijne jako autonomiczne – ważne dla nich samych, w dopracowaniu się poprawnego obrazu Pana Boga jako pełnego miłości i miłosierdzia, ale i sprawiedliwego⁴².

Osoby o dojrzałej religijności pozostają w ścisłym związku ze wszystkimi jej cechami, co pozwala im na pozytywne relacje w swojej wspólnotie religijnej i poza nią⁴³. Młody człowiek, chcąc osiągnąć dojrzałość religijną, musi osobiście zaakceptować wartości przekazane mu przez rodzinę, środowisko i nauczanie katechetyczne⁴⁴.

Do wyżej wymienionych kryteriów dojrzałej religijności można również dodać, za G.W. Allportem stałość i zwartość konsekwencji moralnych płynących z wiary, szerokość pojmowania religijnego, integralny charakter religijności. Religijność dojrzała, która jest oparta na przekonaniach i doświadczeniach, staje się głównym ogniwem w strukturze osobowości. Religijność taka znajduje się w centrum świadomości jednostki, zaś ocena ludzi, zdarzeń czy sytuacji dokonuje się poprzez odniesienie ich do wartości nadrzędnej⁴⁵. „Ideologia wychowania chrześcijańskiego wprowadza w kształtowaniu i rozwijaniu ludzi ducha Chrystusowego, miłość dobra w powiązaniu ze wstrętem do zła, szacunek dla człowieka oraz apostołską aktywność wraz z czynnym miłosierdziem i współczuciem dla ludzkich potrzeb. Wychowanie takie przeobraża

⁴⁰ Por. tenże, *Religijność dojrzała*, w: *Wybrane zagadnienia z psychologii personalnej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1989, s. 25-36.

⁴¹ R. Jaworski, *Próba wyodrębnienia zasadniczych wskaźników zdrowej religijności*, w: S. Gład (red.), *Podstawowe zagadnienia psychologii religii*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2006, s. 281-285.

⁴² Por. Z. Chlewiński, *Dojrzałość: osobowość, sumienie, religijność*, Wydawnictwo „W drodze”, Poznań 1991, s. 86.

⁴³ D. Krok, *Osobowościowe i społeczne uwarunkowania dojrzałości religijnej*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 28, (2008), s. 298; S. Tokarski, *Dojrzałość religijna osób należących do wspólnot neokatechumenalnych*, Wydawnictwo PIW, Płock 2001, s. 172.

⁴⁴ Por. R. Pomianowski, *Psychologiczne problemy kształtowania się religijności i jej dewiacje*, „Seminare” 1 (1975), s. 157-179.

⁴⁵ Por. G.W. Allport, *Osobowość i religia*, Wydawnictwo Pax, Warszawa 1988, s. 125.

naturalnie egoistycznego człowieka i rozwija najlepsze strony jego istoty wewnętrznej⁴⁶.

Myślenie logiczne pozwala młodemu człowiekowi na tworzenia wizji jego przyszłego ideału i coraz bardziej dojrzewającej wiary. W różnym czasie tego okresu może wystąpić u dorastającego kryzys religijny, którego przyczyn jest wiele. Mogą one mieć charakter przedmiotowy lub podmiotowy. Pierwszy wynika z braku spójności między placówkami wychowującymi, z braku więzi z parafią, przeżyć osobistych i oddziaływania środowiska. Podmiotowe cechuje obniżenie praktyk religijnych, mała intensywność modlitwy, brak wiedzy religijnej oraz brak umiejętności wychowawczych. Również osobowość i temperament oraz związana z nim zmienność emocjonalna sprzyjają powstawaniu trudności religijnych⁴⁷.

Z. Chlewiński przez kryzys religijny rozumie stan poznawczo-emocjonalny związany z problemami natury religijnej⁴⁸. Obecnie coraz więcej wychowanków przeżywa trudności w sferze religijnej, ponieważ w życiu rodzinnym i społecznym nie doświadczają dojrzalej miłości bądź znajdują się poza nią. Kontakt z Bogiem-Miłością jest wówczas utrudniony⁴⁹.

Sposób rozwiązywania kryzysów religijnych powinien być zróżnicowany i dostosowany do potrzeb indywidualnych jednostki⁵⁰. Osoba dojrzała religijnie rozumie miłość Boga do człowieka, a także uczy się takiej miłości w relacji z innymi ludźmi. Dojrzała religijność to sztuka budowania Królestwa Bożego w nas samych. Jest ona ostatecznym wypełnieniem sfery duchowej, gdyż umożliwia człowiekowi odkrycie i zrealizowanie własnej tajemnicy⁵¹.

Podsumowanie

Z powyższych rozważań wynika, że religijność i osobowość pozostają ze sobą w ścisłej korelacji i podlegają ciągłemu rozwojowi. Religijność zajmuje w życiu człowieka wyjątkowe miejsce. Nie występuje obok moralności, zdolności estetycznych czy sprawności poznawczych, lecz je udoskonala. Mówiąc o kształtowaniu religijności, dotykamy problemu odpowiedzialności za rozwój własny oraz innych ludzi, przede wszystkim tych najmłodszych. Wpływ religijności na rozwój dorastającej osoby uzależniony jest zarówno od czynników osobowościowych jak i społecznych. Nie bez znaczenia pozostają postawy religijne rodziców (przekonania, poziom moralny,

⁴⁶ Por. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2004, s. 104.

⁴⁷ Por. D. Adamczyk, *Mądrość jako naczelną wartość w procesie wychowania na podstawie Księgi Przysłów*, w: *Nauczanie początkowe*, Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, Kielce 2005, s. 241; J. Kasiński, *Homo Religiosus. Podmiotowo-personalistyczne ujęcie fenomenu religijnego*, Wydawnictwo Diecezjalne, Sandomierz 2002, s. 145.

⁴⁸ Por. Z. Chlewiński, *Religijność dojrzała*, w: *Wybrane zagadnienia z psychologii personalnej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1989, s. 98.

⁴⁹ Por. D. Adamczyk, *Mądrość jako naczelną wartość w procesie wychowania na podstawie Księgi Przysłów*, w: *Nauczanie Początkowe*, Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, Kielce 2005, s. 241; F. Głód, *Kryzys religijny*, w: S. Głaz (red.), *Podstawowe zagadnienia psychologii religii*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2006, s. 179-203.

⁵⁰ Por. D. Adamczyk, *Mądrość jako naczelną wartość w procesie wychowania na podstawie Księgi Przysłów*, w: *Nauczanie Początkowe*, Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, Kielce 2005, s. 241.

⁵¹ Por. S. Głaz, *Niektóre czynniki warunkujące przeżycia religijne młodzieży studiującej*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009, s. 32.

jak również praktyki religijne). Wysoka samoocena, pozytywne nastawienie do otaczającego świata, przystosowanie społeczne, dają świadectwo osiągniętej dojrzałości religijnej jednostki.

Do zadań wychowawców, katechetów, rodziców należy dokładne wyjaśnienie kryteriów więzy z Bogiem. Wychowanek dojrzały w sferze religijnej jest przekonany, że przykazania Boże nie są czymś ograniczającym jego wolność, lecz są jego mądrością i siłą. Najlepszym przygotowaniem dzieci i młodzieży do przezwyciężenia kryzysów wiary jest wytworzenie między rodzicami a nimi odpowiedniego kontaktu psychicznego i intelektualnego. Są one ważne w zakresie problemów związanych z wiarą. Właściwe relacje panujące pomiędzy rodzicami i dziećmi są istotnymi w przezwyciężaniu kryzysów religijnych⁵².

Wychowując do dojrzałej religijności, ważne jest, by młodzież nie utożsamiała własnego obrazu Boga z Bogiem prawdziwym, transcendentnym. Młody człowiek musi wiedzieć, że Bóg jest ponad wszelkimi pojęciami i obrazami. Dzięki możliwości korygowania swojego myślenia, potrafi sam stworzyć bardziej dojrzały obraz Boga⁵³. W tej perspektywie przedstawienie dzieciom religijności prawdziwej jest

istotnym zadaniem rodziców. Młodzi ludzie, przyjmując prawdy religijne, muszą być świadomi tego, że rodzice nie będą im przeszkodą w kształtowaniu własnego „ja”⁵⁴.

Zadaniem rodziców jest zatem zadbanie o atmosferę rodzinną, przepełnioną miłością oraz szacunkiem do Boga i ludzi, sprzyjającą całemu osobistemu i społecznemu wychowaniu dzieci. Dlatego rodzina jest pierwszą szkołą cnót społecznych potrzebnych każdemu społeczeństwu⁵⁵. Postawy religijne rodziców, takie jak: przekonania, poziom moralny, praktyki religijne mają duży wpływ na kształtowanie postaw religijnych młodzieży. Stosunek do praktyk religijnych i uczęszczanie do kościoła kształtują ich zaangażowanie religijne.

Życie każdego człowieka wiąże się z tym, co jest wartościowe i godne szacunku. Jako, że religia jest nierozzerwalnie związana z osobą ludzką, człowiek, chcąc nadać sens swojej egzystencji, często odnosi się do Boga. Odnajdywany sens wynikający z wiary chroni człowieka przed bezsensu życia. Religijność nie może jednak polegać na bezkrytycznym odbieraniu prawd religijnych, lecz musi być efektem niejako przepracowania ich oraz głębokiej refleksji nad rzeczywistością.

Małgorzata Wrzosek – mgr pedagogiki w zakresie pedagogika opiekuńczo-wychowawcza, nauczyciel przedszkola w Kielcach.

⁵² Por. J. Król, *Psychologiczne aspekty badania fenomenu religii*, Wydawnictwo UO, Opole 2002, s. 246.

⁵³ Por. T. Tokarski, *Dojrzałość religijna*, w: S. Głaz (red.), *Podstawowe zagadnienia psychologii religii*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2006, s. 147-148; W. Prężyna, *Kształtowanie się życia religijnego w świetle psychologii rozwojowej*, „Znak” 23 (1971), s. 1572-1586; Z. Uchnast, *Psychologiczne aspekty dojrzałości religijnej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 3 (1975), s. 147-161.

⁵⁴ Z. Chlewiński, *Dojrzałość: osobowość, sumienie, religijność*, Wydawnictwo „W drodze”, Poznań 1991, s. 39; S. Głaz, *Niektóre czynniki warunkujące przeżycia religijne młodzieży studiującej*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009, s. 31; D. Ziółkowski, *Z zagadnień dojrzałości religijnej*, Wydawnictwo „Znak” 12 (1979), s. 1593.

⁵⁵ J. Król, *Psychologiczne aspekty badania fenomenu religii*, Wydawnictwo UO, Opole 2002, s. 119.